

Докторант Петър Радоев Димков, MSc

Катедра по философски и политически науки
Философски факултет
Югозападен университет „Неофит Рилски“
Ул. „Иван Михайлов“ No. 66, 2700 Благоевград, България

E-mails: petardimkov@gmail.com / petardimkov@swu.bg

50 години след Карл Ясперс

Резюме: Карл Ясперс (1883-1969) е немски психиатър, психолог и философ. Той се счита за един от основните представители на школата на екзистенциализма, в частност на неговия религиозен вариант. Философията на Ясперс е идиосинкрдна. Самият Ясперс няма диплома за философ; неговите философски знания и разработки са плод на собствените му усилия в областта. През 2019 година се празнуваха 50 години от смъртта на този голям европейски мислител. Философията на Ясперс е ориентирана най-вече към живота и съдбата на отделния човек – към реализиране на неговите скрити способности и постигането на неговия истински и автентичен Аз. Ясперс въвежда понятието „гранични ситуации“, с което означава крайните преживявания в живота на човек, които обръщат неговия свят наопаки, но пък, от друга страна, предоставят възможността за себerealизация и автентичност. Граничните ситуации могат да бъдат преборени само временно. Временното излизане от граничните ситуации представлява креативно постижение. Именно затова си струва, да се изследва ролята на креативността в динамиката на тези гранични ситуации.

1. Биография: Психиатърът, психологът и философът Карл Ясперс

Карл Теодор Ясперс е роден на 23-ти февруари 1883 г. в гр. Олденбург, Германия. В контраст с обстановката в страната, семейната атмосфера на семейството на Ясперс е повече от спокойна. Той получава религиозно възпитание. Ясперс често излиза сред природата и внимателно обмисля избора си на бъдеща кариера. На 15-годишна възраст, Ясперс се бори с пристъпи на кашлица, тежки катарии и често боледуване от грип, които никога не изчезват напълно. Всичко това довежда до спад в неговата увереност и дори до предпочитание на самотата. Болестта му е била идентифицирана чак 60 години по-късно. През април 1901 г., докато пътувал на юг, за да се запише като студент по право, в съгласие с желанието на баща си, Ясперс

посещава Диатетичната клиника в Badenweiler. Д-р Франкел заключава, че Ясперс страда от бронхиестаза. Левият бял дроб бил толкова засегнат, че давал вторични компенсаторни ефекти върху сърцето. Вместо да следва право, Ясперс прекарва дълго време в клиниката, където е подложен на диети, масажи и балнеолечение. В клиниката, Ясперс си набавя книги по история на изкуството и философия. Ясперс, обаче, решава да следва медицина, въпреки че вече е учил три семестъра право и въпреки желанието на баща му.

След консултация с д-р Франкел, неговият баща му позволява и той започва да учи медицина в Берлин през 1902 г. Ясперс е трябвало да следва ригидна и рестриктивна работна дейност, за да удължи живота си. Често взимал сертификатите от изпитите без дори да е посещавал лекциите. След шест семестъра, през 1905 г., Ясперс преминава успешно първите държавни изпити с оценка “summa cum laude” (отличен; буквално преведено от латински – „с голяма похвала“). Ясперс живее под постоянната заплаха, че здравето му ще се влоши и ще наруши бъдещите му планове. През 1906 г. той продължава обучението си в Хайделберг, където счита, че животът му ще бъде полек. Ситуацията със здравето му позволява на Ясперс уникалната възможност да разсъждава върху живота като цяло. В психиатричната болница в Хайделберг той проявява определен интерес към 18-годишно момиче, Гертруд Фройлин Майер, за която по-късно се жени през 1910 г. През 1908 г., Ясперс приема поста на неплатен асистент към клиниката по психиатрия. Той посещава и лекции върху Кант. Гертруд въвежда Ясперс в поезията – Гьоте, Новалис и Хьолдерлин.

През 1908 г. той защитава докторат на тема „Домашната болест и престъплението“ („Heimweh und Verbrechen“). През 1912 г. Ясперс пише програмното есе „Феноменологичният подход в психопатологията“, запознава се и с психиатъра Груле (Gruhle). През 1913 г. той публикува първото издание на „Обща психопатология“, където той описва феноменологията като описателна практика, с която психиатърът може да прецени това, което споделят пациентите; феноменологията е процес на разбиране на връзката пациент-доктор. Той е дълбоко разочарован от психиатричния метод на своето време, опитва се да го подобри, въвежда психопатографичния анализ.

Ясперс въвежда и понятието „разбираща психология“ („verstehende Psychologie“), което се явява критика на концепцията на Зигмунд Фройд, че всички психични феномени са обясними, което, според Ясперс, е погрешно. Книгата на Ясперс „Психология на светогледите“ (1919 г.) е приета като хабилитационен труд по психология към философския факултет на Хайделбергския университет. През 1921 г. Ясперс приключва с клиничната си кариера и се посвещава на философията.

Ясперс поддържа дългогодишно приятелство с Макс Вебер, известния немски социолог. Хайдегер представя рецензия върху „Психология на светогледите“, според която „концептът „гранични ситуации“ на Ясперс не се базира на традицията, а на метод, който е незадоволителен и незачитащ философските измерения на неговата работа“. В крайна сметка, отношенията между Хайдегер и Ясперс достигат силна хладина.

2. Творчество

Ясперс пише и поредица от книги за големите философи: Сократ, Буда, Иисус, Конфуций, Паскал, Лесинг, Киркегор, Августин, Платон, Ницше, Кант, Спиноза, Шелинг, Декарт, Хайдегер, Николай Кузанус, Вебер. През 1930 г. той въвежда метафората „всеобхватното“ („das Umgreifende“), чрез която се елиминира т. нар. субект-обектно отношение, тъй като и субектът, и обектът са поставени в една обща среда, именно във всеобхватното. През 1932 г. излиза триумникът „Философия“, който е продължение на „Обща психопатология“ (1913) и „Психология на светогледите“ (1919); той представлява философско пояснение на екзистенциалната философия („Existenzphilosophie“) на Ясперс. През 1931 г. излиза книгата „Човекът в модерната епоха“, а „Разум и Existenz“ – през 1935 г. „Екзистенциална философия“ излиза през 1938 г., следвана от поредица от още книги: „Von der Wahrheit“ (1947 г.), „Философската вяра“ (1947/1948 г.), „За произхода и целта на историята“ (1949 г.), „Разум и анти-разум в нашето време“ (1950 г.), „Въведение във философията“ (1950 г.), „Трагедията не е достатъчна“ (1952 г.), „За атомната бомба и бъдещето на човечеството“ (1957 г.), „Шифри на трансцендентното“ (1961/1970 г.), „Философска автобиография“ (1977 г.), „Философската вяра и просветлението“ (1962 г.).

През 1957 г. излиза голяма книга, посветена изцяло на Карл Ясперс, със заглавие „The philosophy of Karl Jaspers“. За периода 1937-1945 г. Ясперс е отстранен от академичния му пост и публикациите му са забранени в Германия. През 1948 г. той заминава за Базел, Швейцария, където става професор по философия (1948-1961), без да е учил никога философия, въпреки че през цялото си творчество дотогава той нееднократно се посвещава на философията. Ясперс умира на 86-годишна възраст на 26-и февруари 1969 г. в Базел.

Списък с пълното творчество на Карл Ясперс:

1. Период I: 1908-1967.

Heimweh und Verbrechen [Homesickness and Crime], Vogel, Leipzig, 1909 (Dissertation Universität Heidelberg, 1908).

Heimweh und Verbrechen [Homesickness and Crime], mit Essays von Elisabeth Bronfen und Christine Pozsár, Belleville, München, 1996, (Zum Teil Dissertation Universität Heidelberg, 1909).

Allgemeine Psychopathologie [Обща психопатология]. Ein Leitfaden für Studierende, Ärzte und Psychologen. 1. Auflage: Springer, Berlin, 1913.

Psychologie der Weltanschauungen [Психология на светогледите]. Springer, Berlin, 1919

Max Weber [Макс Вебер]. Rede bei der von der Heidelberger Studentenschaft am 17. Juli 1920 veranstalteten Trauerfeier. Mohr, Tübingen, 1921.

Strindberg und van Gogh. Versuch einer pathographischen Analyse unter vergleichender Heranziehung von Swedenborg und Hölderlin [Стриндберг и Ван Гог. Опит за патологичен анализ, използвайки Своборг и Хьолдерлин като сравнение]. E. Bircher, Leipzig, 1922.

Die Idee der Universität [Идеята за университета]. Springer, Berlin, 1923.

Die geistige Situation der Zeit [Духовната ситуация на времето]. Berlin/Leipzig, 1931

Max Weber. Deutsches Wesen im politischen Denken, im Forschen und Philosophieren [Макс Вебер. Немската същност в политическото мислене, изследванията и философстването]. Stalling, Oldenburg i.O., 1932.

Philosophie [Философия]. 3 Bände (I. Philosophische Weltorientierung; II. Existenzerhellung; III. Metaphysik). Springer, Berlin, 1932.

Vernunft und Existenz [Разум и Existenz]. Wolters, Groningen, 1935.

Nietzsche [Ницше]. Einführung in das Verständnis seines Philosophierens. Springer, Berlin, 1936.

Descartes und die Philosophie [Декарт и философията]. Springer, Berlin, 1937.

Nietzsche und das Christentum [Ницше и християнството]. Verlag der Bücherstube Fritz Seifert, Hameln, 1938.

Existenzphilosophie [Екзистенциална философия]. de Gruyter, Berlin, 1938.

Die Schuldfrage [Въпросът за вината]. Lambert Schneider, Heidelberg, 1946.

Von der Wahrheit [Върху истината]. München, 1947.

Der philosophische Glaube [Философската вяра]. München/Zürich, 1948.

Vom Ursprung und Ziel der Geschichte [За произхода и целта на историята]. München & Zürich, 1949.

Einführung in die Philosophie [Въведение във философията]. Zwölf Radiovorträge. Zürich, 1950.

Vernunft und Widervernunft unserer Zeit [Разум и анти-разум в нашето време]. München, 1950.

Rechenschaft und Ausblick. Reden und Aufsätze [Отчетност и перспективи. Речи и есета]. München, 1951.

Die Frage der Entmythologisierung [Въпросът за демитологизацията]. München, 1954.

Schelling. Größe und Verhängnis [Шелинг. Величие и обреченост]. München, 1955.

Die großen Philosophen [Великите философи]. Piper, München, 1957.

Die Atombombe und die Zukunft des Menschen [Атомната бомба и бъдещето на човечеството]. München/Zürich, 1957.

Philosophie und Welt. Reden und Aufsätze [Философия и свят. Речи и есета]. München, 1958.

Wahrheit, Freiheit und Friede [Истина, свобода и мир]. Gemeinsam mit Hannah Arendt in: Karl Jaspers. Reden zur Verleihung des Friedenspreises des deutschen Buchhandels. Piper, München, 1958.

Freiheit und Wiedervereinigung [Свобода и обединение]. München, 1960.

Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung [Философската вяра и откровението]. Piper, München, 1962.

Nikolaus Cusanus [Николай Кузанус], München, 1964.

Kleine Schule des Philosophischen Denkens [Малка школа за философско мислене]. Dreizehnteilige Vorlesungsreihe, BRD, 1964.

Hoffnung und Sorge. Schriften zur deutschen Politik 1945–1965 [Надежда и притеснение. Писания за немската политика, 1945-1965]. München, 1965.

Wohin treibt die Bundesrepublik? [Накъде отива федералната република?]. Tatsachen, Gefahren, Chancen. München, 1966.

Zur Kritik meiner Schrift „Wohin treibt die Bundesrepublik?“ [Към една критика на моето писание „Накъде отива федералната република?“]. München, 1967.

Philosophische Aufsätze [Философски есета]. Fischer-Bücherei, Frankfurt am Main, 1967.

Schicksal und Wille. Autobiographische Schriften [Съдба и воля. Автобиографични бележки]. München, 1967.

2. Период II: След 1969 (Наследство).

Chiffren der Transzendenz [Шифри на трансценденцията]. München, 1970.

Kant. Leben, Werk, Wirkung [Кант. Живот, работа, влияние]. München, 1975.

Was ist Philosophie? [Какво е философия?]. München, 1976.

Philosophische Autobiographie [Философска автобиография]. Piper, München, 1977.

Notizen zu Martin Heidegger [Бележки за Мартин Хайдегер]. München, 1978.

Die großen Philosophen [Великите философи]. Nachlass, Bd. 1. München, 1981.

Die großen Philosophen [Великите философи]. Nachlass, Bd. 2. München, 1981.

Weltgeschichte der Philosophie (Einleitung) [Световна история на философията (Въведение)]. München, 1982.

Wahrheit und Bewährung. Philosophieren für die Praxis [Истина и пробация. Философствайте за практика]. München/Zürich, 1983.

Briefwechsel 1945–1968 [Кореспонденция 1945-1968]. K. H. Bauer & Karl Jaspers, hg. von Renato de Rosa. Springer, Berlin u. a., 1983.

Briefwechsel 1926–1969 [Кореспонденция 1926-1969]. Hannah Arendt & Karl Jaspers, hg. von Lotte Köhler. Piper, München/Zürich, 1985.

Briefwechsel 1920–1963 [Кореспонденция 1920–1963]. Martin Heidegger & Karl Jaspers, hg. von Walter Biemel, Hans Saner. Piper Klostermann, München Frankfurt am Main, 1990.

Nachlass zur Philosophischen Logik [Наследство на философската логика], hg. von Hans Saner. Piper, München, 1991.

Erneuerung der Universität [Обновяване на университета]. Reden und Schriften 1945/46, hg. von Renato de Rosa. Lambert Schneider, Heidelberg, 1986.

Das Wagnis der Freiheit. Gesammelte Aufsätze zur Philosophie [Рискът от свобода. Събрани есета по философия], hg. von Hans Saner. Piper, München/Zürich, 1996.

Korrespondenzen. Drei Bände: Psychiatrie/Medizin, Philosophie, Politik/Universität [Кореспонденция. Три тома: психиатрия/медицина, философия, политика/университет]; Hrsg. v. M. Bormuth, C. Dutt, D. von Engelhardt, D. Kaegi, R. Wiehl u. E. Wolgast; Wallstein, Göttingen, 2016.

Matthias Bormuth (Hrsg.): Leben als Grenzsituation: Eine Biographie in Briefen [Животът като гранична ситуация: Биография с писма]. 1. Auflage. Wallstein Verlag, Göttingen, 2019.

3. Критики на Екзистенциализма

Екзистенциализмът се определя като субективно-идеалистично направление. Според него, в основата на света лежи „екзистенцията“ – единствена реалност, начин на съществуване, непознаваема неповторимост на личността. Действителността е отчуждена, деградирала, преходна същност на „нищото“ (Хайдегер, Сартр). Към крайния индивидуализъм (достигащ до солипсизъм) и агностицизъм трябва да се добави и песимизъм: основа на съществуването са грижата и страхът от смъртта. Екзистенциализмът отъждествява феномена със същността. Процесът на познанието се заменя от процес на узнаване: мистично съзерцание или интуитивно проникновение (феноменология, самосъзерцание и интроспекция). Според Карл Ясперс, стремежът към истината представлява вяра и откровение; той отрича значението на логическото мислене и използването на понятия. Ясперс определя човешкото битие като „невеществено“. Той се обявява против прехода от душевното към телесното („Нито една обща теория не може да обясни изцяло личността, индивидуалността“). В центъра на вниманието на клиницистите се поставят отношенията между лекаря и болния в междуличностен аспект – като „отношение на две еднакви екзистенции, притежаващи различни познания, но еднакъв страх“. Налице е и т. нар. анти-нозологизъм – „всяко човешко съществуване е неповторимо“. Основният метод при изследването и лечението на психично болните е т. нар. екзистенциален анализ – добиването на непосредствени данни за „чистото съзнание“ или проникновение, съвпадение с личността на болния, постигане на

комуникация с болния (използват се и херменевтични похвати). Екзистенциализмът застава не само на анти-нозологични позиции, но и на анти-психиатрични такива.

4. Карл Ясперс Днес

На български са преведени следните книги на Ясперс:

1. **Въведение във философията.** София: Гал-Ико, 1994.
2. **Малка школа за философско мислене.** София: Гал-Ико, 1995.
3. **Духовната ситуация на времето.** София: ЛИК, 1996
4. **Екзистенциална философия.** Велико Търново: Слово, 1997а.
5. **Съдба и воля. Провокации.** Плевен: ЕА, 1997б.
6. **Обща психопатология.** София: ЛИК, 2001.
7. **За произхода и целта на историята.** София: Анубис, 2012.

През 2013 г. излиза „One Century of Karl Jaspers‘ General Psychopathology“ („Един век от „Обща психопатология“ на Карл Ясперс“), а през 2014 г. се издава „Karl Jaspers‘ Philosophy and Psychopathology“ („Философията и психопатологията на Карл Ясперс“), посветени на годишнина от издаването на труда „Обща психопатология“ – 100 години. В тези колективни трудове, повечето статии са посветени на психопатологията, но има и няколко, които третират екзистенциалната философия на Ясперс, вкл. и понятието гранична ситуация.

5. Existenzphilosophie и граничната ситуация по Карл Ясперс

Карл Ясперс въвежда понятието „гранична ситуация“ (*Grenzsituation*) още в книгата си „Психология на светогледите“, но доразвива идеята си в третомника „Философия“. Според Ясперс, човешката Existenz се дефинира като разбулване на истинското Битие. Въпреки това, Existenz не може да бъде формализирана, но пък ние можем да мислим за нея. Existenz има отношение към свободата и представлява пропускането на всекидневното съществуване и появата на свободния избор. Existenz може да бъде тема за разискване в екзистенциалната комуникация, но не може да стане обект на интелекта. Existenz е нещото-само-по-себе-си на Кант. „Каквото остава странно и неразбираемо, то се явява граница на нашата собствена истина“.

Ясперс говори за некондиционални императиви, чиито източник е в самите нас, за разлика от кондиционалните такива, които имат източник извън нас. Некондиционалните императиви са команди от моето автентично Аз (Existenz). Този императив не е обект на нашата воля, а, напротив, той е нейната основа: „Само, когато живея според нещо, което не може да бъде обяснено от обективното знание, аз живея некондиционално“. Некондиционалното се манифестира в екстремните ситуации, като определя пътя на човека. То никога не може да бъде обективно доказано, но може да бъде безкрайно философски пояснявано или интерпретирано. Некондиционалният императив има реалност само в човек, който го следва в своята вяра и осъзнаване; той не може да бъде доказан. Некондиционалният императив се манифестира, когато преживяваме екстремни ситуации или когато сме в опасност да бъдем неверни към себе си; той е извънтемпорален, т. е. вечен. Свободата не може да бъде предмет на обективно изследване, тя извира от некондиционалният императив, от Existenz, от вечността, от нашето автентично Аз. По този начин, ние фундаментално знаем повече, отколкото си мислим, че знаем. Човекът съществува във връзка с Бог: ние не сме се създали сами. Колкото по-автентично живее човек, толкова е по-голяма неговата сигурност за Бога. Когато аз съм автентично свободен, аз съм сигурен, че аз не съм свободен сам по себе си: „Ние, хората, никога не сме адекватни сами към себе си“. Бог представлява степента, до която аз съществувам автентично: „Човекът живее чрез напътствието на Бог“. Колкото повече човек е свободен и е обладан от тази ясна сигурност в Бога, толкова повече той е осъзнат за трансценденцията, чрез която той е. Напътствието на Бога се дава в свободата. Психологично казано, гласът на Бога може да бъде чул само в сублимни моменти; именно за тях и към тях ние живеем. Нашата връзка с трансцендентното е осъзната само при срещата с личния Бог или нашето автентично Аз. В живота, свободата ни дава чувството на помощ, която идва от трансцендентното. Бог работи чрез свободните решения на индивида. Хуманността на човека зависи от това, доколко дълбоко той следва напътствията чрез слушането на гласа на Бога: „Да си човек е да станеш човек“.

Човешкият живот е пълен с автоматизми и ние рядко разкриваме нашия истински Аз или истинското Битие. Само при прекъсването на порочния кръг от автоматизации, ние можем да достигнем до неразкритите територии и аспекти на нашата собствена идентичност. Последната се проявява само пред другите или пред

Transcendenz. Истинската идентичност е латентна по време на автоматизменото съществуване. Животът на Existenz е пълен с безспирни и безкрайни интерпетации и пояснения. Existenz борави със свободата, тя прави избори постоянно. Поясненията не са интелектуални, а по-скоро са свързани с конкретен субект в конкретна ситуация: те изискват лично посвещение и вживяване. В този ред на мисли, философията на Ясперс се определя като теологична. Въпреки това, тук става въпрос за един персонален Бог, който Existenz представлява, а не за универсален такъв. Комуникацията с този персонален, но и трансцендентен Бог, се осъществява посредством шифри. Последните мога да бъдат подложени на безкрайни тълкувания, но те остават винаги свързани с конкретния субект/ситуация и неговата Existenz. Шифрите са вид комуникация между цялостния Аз в лицето на Existenz и световия субект, т. е. конкретния човек.

Понятието „гранична ситуация“ е част от т. нар. *Existenzphilosophie* на Ясперс. Ясперс говори за границата между света и трансцендентното. Според него, самото наличие на граница включва съществуването на област и след тази граница, област, която е трансцендентна и която човекът постоянно се стреми да достигне. В граничните ситуации се достига до границата, но отвъд нея не може да се премине. Единствено посредством шифрите ние получаваме индикации за съществуването на отвъдната трансцендентна област. „Граничните ситуации са антиномични. Те възникват, когато човек иска да надскочи крайността си и да види себе си в цялото“ (Антонимичност или гранична разединеност на битието). Граничната ситуация представлява такава ситуация, в която личността се сблъсква с непреодолимо препятствие или травма. Такива ситуации не могат да бъдат просто асимилирани, дори и с предварителна подготовка или пък чрез използването на евристични методики. Ситуацията може да бъде разбрана само отвътре, чрез емпатично и субективно вживяване. Нещо не позволява да се отиде отвъд тези ситуации. Прототипни са следните ситуации: шанс, страдание, борба, смърт, тревожност, свободен избор. Лице в лице със ситуацията, човекът е принуден или да се предаде, тоест да не асимилира събитието и така да стане жертва на хронично страдание, или да изгради свой нов светоглед (*Weltanschauung*) и да се пребори със ситуацията. Неврозата, например, би могло да се приеме, представлява съвкупност от неасимилирана информация от гранични ситуации или тежко бремене. Граничната ситуация пробива комфортната зона на личността, за да й позволи тя да изгради свой нов светоглед. Граничната ситуация

представлява животът на човек като цяло. Човешкият гений или разумът се стреми да задържа личността в комфортната ѝ зона, а при сблъсък с гранична ситуация – да трансформира преживяването и да изгради нова и цялостна комфортна зона, нов светоглед. Според Ясперс, комуникацията между хората е средство за постигане на взаимно самопостигане, само тогава се проявява автентичността. Граничните ситуации разкриват в максимална степен автентичността. „Ако философстването иска да е автентично, то трябва да нашите мисли да идват от нашия собствен извор“. „Философското размишление е постижение, чрез което аз постигам Битието и моя собствен Аз“. „Човекът е даденост на Трансцендентното: да се подчиниш на Трансцендентното в некондиционално решение е да постигнеш своето собствено битие“.

6. Динамика на креативността във феномена гранична ситуация

Както бе споменато, в граничната ситуация човек застава на границата на този свят и Трансцендентното. Тъй като граничните ситуации са свързани с негативни емоции, следователно и със стрес, те могат да доведат до психопатология, ако не се асимилират, или да доведат до изграждането на нов поглед към света, до изграждането на нов светоглед. Психопатологията и изграждането на нов светоглед са изцяло субективни, тоест те зависят от вижданията на конкретния индивид. В моята докторска дисертация („Динамика на креативността във феномена гранична ситуация“) поставям въпроса по следния начин: Каква е ролята на креативността във феномена гранична ситуация? Ако неврозата, а и психозата, са неуспешни опити за креативност по време на гранични ситуации, то, следователно, успешните креативни опити биха довели до излизане от граничните ситуации. Въпреки това, ресурсите на личността по време на граничната ситуация са ограничени, поради високото ниво на стрес, там евристичните методики не сработват. Граничните ситуации разтърсват човека из основи, те го карат или да се предаде (бягство в болестта), или да се пребори. Именно успешното преборване с граничните ситуации, създаването на нов светоглед, се явява висша креативна способност на човека. Както самият Ясперс споменава, „в даден момент всичко зависи от самият индивид – дали ще заболее или ще оздравее“. Креативността има много аспекти и е различна по степен у различните хора. Следователно,

креативното преработване на граничните ситуации ще бъде изцяло субективно, което, обаче, може да бъде разбрано емпатически. За целите на моето изследване, съм въвел понятието „миниаюра на гранична ситуация“, за да поставя граничните ситуации на един континуум, които се определят от нивото на стрес и качеството на креативния „продукт“; стресът може да стимулира личността към борба или да я парализира, да настъпи болест. Ако граничната ситуация, под формата на екзистенциална тревожност, е най-човешкият феномен, то, следователно, всеки един от нас е креативен дотолкова, доколкото се справя с нея: всеки търси своето успокоение, някои в религията, други в опиатите, трети в работохолизма и така нататък. Наистина, изследванията показват, че малко стрес е необходим за манифестирането на креативната способност у човека. Малко стрес действа стимулиращо, а много стрес – парализиращо. От друга страна, креативността е свързана с позитивно настроение. Наистина, да бъдеш в гранична ситуация, означава да си на ръба, на границата, да страдаш. Въпреки това, у всеки съществува импулсът за самосъхранение и той, използван креативно, според мен, може да доведе до справянето с граничните ситуации. Употребата на психотропни вещества (психозомиметици, дизлептици, халюциногени) води до изкуственото индуциране на гранични ситуации, което, от своя страна, би могло да се използва за разбирането на последните. Психозомиметиците в малки дози стимулират креативността и изграждането на нов светоглед. По отношение на концепцията за автентичността, да бъдеш креативен, означава да бъдеш себе си, да бъдеш автентичен. По този начин, креативността се явява най-ценното оръжие в борбата с граничните ситуации, които, обаче, са необходими, без тях няма израстване. Автентичното у дадена личност, при екзистенциалната комуникация, стимулира манифестирането на автентичното у другите. Креативността може да се отъждестви с автентичността. Existenz общува с нас посредством шифри, а тяхното тълкуване изисква креативни херменевтични методики, които водят до изграждането на нов светоглед, който дава успокоение (“consolatio”), макар и за ограничено време. Така, хората могат вкупом да постигнат себе си, да осъществят себе си, да бъдат креативни/автентични. Именно креативността различава човека от животното. Животното не може да мисли абстрактно за бъдещето. Креативността е повече или по-малко симулация на бъдещето, изграждането на модел, чрез който се разкриват нови и нови аспекти на Битието, които, след това, се прилагат в

практическата дейност. В този ред на мисли, бих казал: „Креативността ще спаси света“.

7. Библиография/References

1. Ara, R. (1998). *An Elucidation of Jaspers' Concept of Existenz in the Boundary Situations*. PhD Thesis for „Doctor of Philosophy“ in Philosophy, Department of Philosophy at the Aligarh Muslim University. Aligarh: India.
2. Dimitrova, M. (1993). *Evropeiski ekzistentsialisti*. Prosveta.
3. Dimkov, P. (2018). The Genius of Creativity and the Creativity of Genius: The Neuro-Dynamics of Creativity in Karl Jaspers and Sigmund Freud. *Journal of Genius and Eminence*, 3(1), 66-75.
4. Dimkov, P. (2019a). An Excursion into Philosophy and Psychology of Creativity. *Knowledge – International Journal*, Vol. 30.5, 1313-1317.
5. Dimkov, P. (2019b). Creativity as a Miniature of a Boundary Situation. *Open Journal for Studies in Philosophy*, 3(2), 37-44.
6. Dimkov, P. (2020). *Karl Jaspers: Science and Philosophy*. Forthcoming.
7. Filatov, V. Malahov, V. (1996). *Filosofski rechnik: Savremenni filosofi XIX-XX vek, Shkoli i napravlenia*. “Gal-Iko” Publishing House.
8. Fuchs, T. (2013). Existential Vulnerability: Toward a Psychopathology of Limit Situation. *Psychopathology*, 46, 301-308.
9. Fuchs, T. et al. (2014). *Karl Jaspers' Philosophy and Psychopathology*. New York, Heidelberg, Dordrecht, London: Springer Verlag.
10. Hoffman, K. (1981). The Basic Concepts of Jaspers' Philosophy. In: Paul A. Schilpp (Ed.), *The Philosophy of Karl Jaspers*, pp. 95-112. New York, USA: Tudor Publishing Company.
11. Kirkbright, S. (2004). *Karl Jaspers, A Biography: Navigations in Truth*. Yale University Press.
12. Latzel, E. (1957). The Concept of 'Ultimate Situation' in Jaspers' Philosophy. In: Paul A. Schilpp (Ed.), *The Philosophy of Karl Jaspers*, pp. 177-208. New York: Tudor Publishing Company.
13. Lefebvre, L. (1957). GLOSSARY, Translations and Definitions of Terms used by Karl Jaspers. In: *The Philosophy of Karl Jaspers*, P. A. Schilpp (Ed.), pp. XVI-XXIV. New York: Tudor Publishing Company.
14. Ivanov, V., Ivanova, L., Ivanov, B. (1987). *Ekzistentsializam i meditsina*. Meditsina i fizkultura.

15. Jaspers, K. (1925/1960). *Psychologie der Weltanschauungen*. Berlin: Springer.
16. Jaspers, K. (1931/1959). *Man in The Modern Age*. Routledge & Kegan Paul LTD.
17. Jaspers, K. (1932/1969). *Philosophy, Vol. 1*, E. B. Ashton (Trans.). Chicago and London: The University of Chicago Press.
18. Jaspers, K. (1932/1970). *Philosophy, Vol. 2*, E. B. Ashton (Trans.). Chicago and London: The University of Chicago Press.
19. Jaspers, K. (1932/1971). *Philosophy, Vol. 3*, E. B. Ashton (Trans.). Chicago and London: The University of Chicago Press.
20. Jaspers, K. (1950). *The Perennial Scope of Philosophy*, R. Manheim (Trans.). London: Routledge & Kegan Paul LTD.
21. Jaspers, K. (1950/1952). *Reason and Anti-Reason in Our Time*. SCM Press LTD.
22. Jaspers, K. (1956a). On My Philosophy. In: Walter Kaufman, *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*, pp. 131-157. Meridian Books, Inc.
23. Jaspers, K. (1956b). The Encompassing. In: Walter Kaufman, *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*, pp. 184-205. Meridian Books, Inc.
24. Jaspers, K. (1957). Philosophical Autobiography. In: Paul Schlipp (Ed.), *The Philosophy of Karl Jaspers*. Tudor Publishing Company.
25. Jaspers, K. (1957/1962). *Kant*, Hannah Arendt (Ed.). New York & London: A HARVEST/HJB BOOK, A Helen and Kurt Wolff Book, HARCOURT BRACE JOVANOVIICH.
26. Jaspers, K. (1959/1997). *General Psychopathology*, J. Hoenig and Marian W. Hamilton (Trans.). London: The John Hopkins University Press.
27. Jaspers, K. (1962/1967). *Philosophical Faith and Revelation*, E. B Ashton (Trans.). London: Collins, St. James's Place.
28. Jaspers, K. (1968). The Phenomenological Approach in Psychopathology. *British Journal of Psychiatry*, 114 (516), 1313-1323.
29. Jaspers, K. (1979/1990-1993). Za usloviata i vazmozhnostite na edin nov humanizam. In: Stefanov, I. & Ginev, D. (Eds.), *Idei v kulturologiata, Tom 1 & 2*. "Sv. Kliment Ohridski" University Press.
30. Jaspers, K. (1992). Istinata. In: L. Sivilov (Ed.), *Teorii za istinata*, pp. 394-416. "Sv. Kliment Ohridski" University Press.
31. Jaspers, K. (1994). *Vavedenie vav filozofiata*. "Gal-Iko" Publishing House.
32. Jaspers, K. (1995). *Malka shkola za filozofsko mislene*. "Gal-Iko" Publishing House.
33. Jaspers, K. (1996a). *Duhovnata situatsia na vremeto*. "LIK" Publishing House.
34. Jaspers, K. (1996b). *Reason and Existenz: Five Lectures*. Marquette University Press.

35. Jaspers, K. (1997). *Ekzistentsialna filosofia*. "Slovo" Publishing House.
36. Jaspers, K. (2012). Principles for Philosophizing: Introduction to Philosophical Life, 1942/43. In: H. Wautischer et al. (Eds.), *Philosophical Faith and the Future of Humanity*, pp. 11-34. Springer.
37. Miron, R. (2012). *From Selfhood to Being*. Rodopi Publishing House.
38. Mundt, C. (2014). Jaspers' Concept of "Limit Situation": Extensions and Therapeutic Applications. In: Thomas Fuchs et al. (Eds.), *Karl Jaspers' Philosophy and Psychopathology*, pp. 169-178. New York, Heidelberg, Dordrecht & London: Springer.
39. Olson, A. (1979). *Transcendence and Hermeneutics: An Interpretation of the Philosophy of Karl Jaspers*. Martinius Nijhoff.
40. Salamun, K. (2006). Karl Jaspers' Conceptions of the Meaning of Life. *Existenz*, Vol. 1, No. 1-2.
41. Schilpp, P. (1957). *The Philosophy of Karl Jaspers*. New York, USA: Tudor Publishing Company.
42. Spitzer, M., Uehlein, F. A., Oepen, G. (1988). *Psychopathology and Philosophy*. New York: Springer-Verlag.
43. Spitzer, M., Maher, B. A. (1990). *Philosophy and Psychopathology*. New York: Springer-Verlag.
44. Vekilov, G. et al. (1982). *Dialekticheski materializam*. Meditsina i fizkultura.
45. Young-Bruehl, E. (1981). *Freedom and Karl Jaspers' Philosophy*. Yale University Press.